

AZ UTOLSÓ SZÉKELY NÉPI MOZGALOM

Az igazi „mádéfalvi veszelelem“

Írta: BÖZÖDI GYÖRGY

A szerző *Segítség nélkül* című legközelebb megjelenő s a székelyek múltját és jelenét bemutató könyvéből.

Már a Thököly és Rákóczi-féle fölkelés a székelyeknél talált Erdélyben legerősebb támasztékot, a nép reméli, hogy megváltozhatik sorsa, annál inkább, mert Thököly az adómentesség visszaállítását ígérte. A mentesség a valóságban soha nem érvényesült, ellenben a fejedelemség megszűnése óta a Székelyföld azonos adózás alá esik a vármegyékkel, az ország adójának nyolcad részét, néha az ötödét is fizeti és emellett a rendkívüli adókat. A forma szerint ajándékként és nem kötelességből. A birtokos nemes, kinek legalább 2-3 ház jobbágya van, nem fizet adót, de a jobbágytalan egytelkes nemes résztvesz az adózásban, „mivel nincs, ki ő helyette fizessen“. Ennek a kisnemességnek most fokozott érdeke, hogy jobbágyokat szerezzen. A szabad közszékelyek rendszeres adózás alá esnek, mivel katonai kötelezettségük a Rákóczi-forradalom leverése után megszűnt. A jobbágyosság a szabadok adójának felét fizeti, miután hetenként három napot tartozik a földesurnak szolgálni. A nép nem bírja a közterheket, sok faluból az erdőre és havasokra bujdosniak el. A katonai végrehajtók az elbujdosottak adórészét is felveszik az otthon maradtokon. Az adózás a nemesek rendjét is szembeállítja egymással, a lófőket a birtokos nemességgel. A szociális kérdést kegyetlenül oldja meg, illetve nyomja el egyidőre az 1717-19-ben végigpusztító éhínség és pestis, mely a székely nép egyrészét kiirtotta, nagy tömegeket pedig kivándorlásra kényszerített. Csikban 25 faluból 11.348 halottat temettek el és 14.438 élő maradt. A nép eladva mindenét, csoportosan széled el Moldovába, Havasalföldre, a tömösi bánóságba, Biharmegyébe, mert itthon a gazdagabb osztály csak ötszörös áron ad gabonát „az utolsó éh-elhalásra jutott szegénység“-nek, amely a holttestek evésére is rákényszerül, miután a döglött kutyák husából kifogyott, azokat pedig, kik az erdők makkjából akarnak enni, megverik, kalodába állítják. A nép szembeáll az erkölcsei és társadalmi renddel, házakat rabol ki s „igen hintegeti az szót közönségesen, hogy másét elvenni nem is volna véték“. A rablás forradalmi jelleget kezd ölteni, a fosztogatók csoportonként és zászlóval járnak, úgyhogy katonáságot rendelnek ki ellenük. Az éhínség enyhítésére annyi hatósági intézkedés történik, hogy az országutakon akasztófákat állítanak fel a lázongók példás megbüntetése végett.

A nagy pusztulás után a társadalmi osztályok aránya is megváltozott lényegesen. Udvarhelyszék 1721-i hivatalos összeírásakor nemes család volt 211, lófő 2096, kiváltságos 348, jobbágy 1276, zsellér 365. A lakott belső telkek száma 3460, ami mellett az elhagyott, lakatlan telek, melyeknek gazdái elbujdosnak, 1038. Eszerint a lakosságnak közel negyedrészét hagyta el földjét és bujdosott ki. A kivándorlók tulnyomó része az alsóbb, szegényebb osztályokból került ki, de ezt a mostani kivándorlást megelőzőleg már nagy tömegek bujdosnak el a román fejedelemségekbe a Rákóczi-forradalom leverése után, akiket a főkormánysház nemrég egyévi adómentességgel igyekezett visszacsalogatni. A még így is jelentékeny jobbágy, zsellér és kisnemeselek számát ezek a kivándorlók apasztották. Ha ezeket az új összeírás adatait egybevetjük az 1914.-ivel, száz év alatt a nemesség majdnem nyolcszorosára szaporodott, de még mindig

csak 8 százaléka az összes lakosságnak, a lófők 16-ról 41 százalékra emelkedtek, a jobbágyság 30-ról 23 százalékra apadtak, míg a zsellérek száma alig változott. Ellenben a közrendű szabad székelyek osztálya teljesen eltűnt s vele odalett az egykori szabad székely társadalom utolsó maradványa. Most már csak nemesek és szolgák vannak.

Az adófizetők száma megfogyott, de az adó változatlan, mert a székelységekre egyösszegben vetik ki, nem a lélekszám vagy fizetőképesség alapján, így a meghaltak vagy eltávozottak adóját is a megmaradt kevés népnek kell fizetnie. „Némelyek majd minden jószágukat másnak obligálták, némelyek annyira adósok, hogy a fejük sem szabad, annyi kölcsön pénzbe és adósságba verték magukat, hogy maradjuk sem sufficiálhat lefizetésire“. A „maradékokon“ Mária Terézia igyekszik segíteni a század derekán az emlékezetes Bethlen-féle adórendszerrel, de erre alig kerül sor, mert mire ennek előnyit élvezhetnék, a székely nép élete alapjaiban rázkódik meg. A székely határórség felállítását alkalmat nyújt a társadalmi ellentét, a jobbágyság évszázados elfojtott bosszújának ki-robbanására. A mádэфalvi veszedelem, mely lényegében a nép lázadása a nemesség ellen, a határórség felállítását nélkül is bekövetkezett volna előbb vagy utóbb, a legkésőbb 48-ban, mert gyökerei a sok évszázados székely lázadásokból szívták táplálékukat. Ellenben Bukow báró munkája, mely alkalmat adott a népi forradalom kirobbanására, jó volt arra, hogy a mozgalom belső társadalmi okairól elvonják a figyelmet és a nép fejlődéséért az osztrákokat tegyék felelőssé, a székely nemesség helyett.

A székely nép és székely nemesség között végzetes a meghasonlás, amikor 1762-ben Bukow tábornok jogtalanul és erőszakkal megkezdi a határórség felállítását. A székelység három táborra oszlik érdekei szerint és egymással küzd akkor, amikor egységesen kellene ellenállnia.

A tisztségeket viselő főnemesség érdekből az uralkodónak akar kedvezni és segédkezet nyújt Bukownak a nép ellenállásával szemben, a szabad lófők szabadságukat védik és szembeállnak a nemességgel, a jobbágyság pedig nagyrészt örömmel veszi a határórség tervét, mert a szolgaságtól szabadul meg általa. A széthuzás, a három ellentétes érdek, a népi egység hiánya okozza most is a székelység tragédiáját. A szabad lófők ellenállnak mind a kényszernek, mind a hitegetésnek, hogy csak azért történik a sorozás, „hogy lássa őfelsége, mily szép nép lakik e helyen és dicsekedhessék velük“, a jobbágyságra süllyedt közszekelyek nagyrésze azonban önként jelentkeznek és áll a mérték alá, különösen Gyergyóban, ahol a nép jórésze a szárhegyi gróf Lázár család jobbágya, mert a tisztek azt hirdetik, hogy „aki János király idejétől kezdve jobbágygyá lett“ ettől az állapottól a katonáskodás által megszabadulhat. A székely főnemesség szolgai módon áll be az elnyomás eszközéül. Jósika Imre kapitány azzal akarja rávenni az udvarhelyszéki sorozás megkezdésére Borsai Nagy István alkirálybirót, aki még semmi hivatalos értesítést nem kapott, hogy ezzel „igen kedves dolgot fogna a nemes szék Bukow őexcellenciájának tenni“, báró Dániel István pedig rendelet nélkül is támogatja a sorozást, mert „a fejedelmő és a haza üdve lebeg szemé előtt“. Borsai az egyetlen tiszt a Székelyföldön, aki nem rokonszenvez a határórség gondolatával, és az udvarhelyszéki nép egységesen is áll ellent Bukownak, noha itt a jobbágyság az utóbbi negyven év alatt majdnem megkétszereződött. Csikban és Háromszéken kitör a népi lázadás. A nép már nem a határórség felállítását ellen harcol, ez a kérdés másodrendűvé zsugorodott, hanem a saját dolgait intézi, a szociális kérdéseket igyekszik megoldani. A főurak látva, hogy a jobbágyság örömet állnak

be a hadseregbe, erőszakkal tartják vissza jobbágyaikat a földjükön, ne-hogy munkaerő nélkül maradjanak, a határőrséget pedig csak a szabad lófősből akarják felállítani. A jobbágyság és lófőtség ilyenmódon egy-formán ellenségévé válik a nemességnek és elérkezettnek látja az időt a leszámolásra az évezredes elnyomás és sok visszaélés miatt. A fey-verhez jutott nép az urak és nemesek ellen fordul, a szék tömlőcét meg-támadják — ugylátszik, ez minden igazi forradalom kezdete — az ud-varházakat rombolják és gyujtogatják, az erőszakkal földjeiken visz-szatartott jobbágyokat, most ők is erőszakot használva, magukhoz vonják és felfegyverzik, az újabb és régebbi, 30-40 esztendősi ítéleteket, szerződéseket, erőszakkal megváltoztatják, a befizetett, adókat vissza-követelik, birtokokat foglalnak el, „azt kiáltván közönségesen, hogy a feyvereknek felvétele oka és árulójuk a nemesség lett volna.“ 1763 ja-nuárjában a csikiak a Várdotfalván gyűlésre jött székely tisztviselőket és nemeseket megtámadják, a felfegyverkezett nép körülveszi a házat „és szándékuik az, hogy mindnyájukat kivonván a házból, rendre meg-öldössék“ s csak akkor engedik őket szabadon, amikor megigérték, hogy az 1740 óta fizetett adókat visszatérítik és a már felfegyverzett jobbágy székelyeket nem követelik vissza. A nép — veszedelemben vi-rágzik a székely humor — a körülvettektől „örizetükért“ egy-egy garast követelt. Jellemző, hogy a katonatisztek a végső veszedelemben sem siet-tek a nemesség segítségére, habár azok „könyörgő levelet“ küldtek hoz-zájuk.

A forradalom legelkeseredettebb Csikban, ahol a szegénység is a legnagyobb. A csiki tisztek segítségét kérik a többi székek tisztjeitől a felkelés elnyomására, mert különben a tavasz nyiltával általános nép-lázadás tör ki s az 1514-i „kegyetlen kereszties had által történt példák szegény hazánkban megújulnak és mindenek végső veszedelembé borulnak.“ A társadalmi forradalom zavarosan kapcsolódik össze a ha-tárőrség felállítására elleni küzdelemmel. A népet rákényszerítették a feyverfelvételre s ezek most feyveres kézzel dúlnak, rabolnak, véreng-zenek, a nemes embereket üldözik, fosztogatják, főleg a volt tisztviselő-ket. Eddig csak por és hamu voltak, — mondják — ezután másként lesz. Most már a feyvereket hiába akarják visszavenni tőlük, nem adják, mert „meg akarják kóstoltatni a puska magvát azokkal, akik megér-demlik.“

A forradalmi készülődés az egész Székelyföldre kiterjed, a székely nép mellé a román jobbágy kerül társul és együtt állanak a küzdelem-ben. Mint gróf *Heller* Pál, Csikszék volt főkirálybírója írja a bécsi hadi levéltárban lévő jelentésében, az udvarhelyszékiek állandóan gyűlésez-nek s megesküdtek, hogy a többi székbeliakat, mind halálig el nem hagyják s mihelyt jeladást vesznek (Csikból?) régi feyvereikkel felkel-nek ők is. A románokkal is egyezkedtek és leveleztek. Udvarhelyt egy lófőt vezérükké választottak s mert látják, hogy az ő nagy uraik nem-csak elhagyták őket, hanem fel is jelentették, azokat is kiirtják. Állító-lag Lengyelországba is követeket küldöttek. A románok arra készülnek, hogy mire tavasszal az erdők kizöldülnek, bő zsákmányuk lesz s meggaz-dagodva mennek ki Romániába. Ha a székelyeket erőszakkal fogják meg-fékezni, ezek is kivándorolnak Moldovába, ahol, mint beszélük, 4000 csa-lágnak ajánlottak fel egy külön területet. Hogy mi áll a hátterében ezek-nek a külföldi kapcsolatokról szóló híreknek, valamint azoknak a máshol is többször előforduló feljegyzéseknek, melyek szerint a moldovai feje-delem ügynökökkel csábitotta a székely népet a kiköltözésre nem vilá-gos, ellenben fontos az, hogy ezek a hírek közzsájon forogtak és befo-

lyásolták a nép gondolkozását és magatartását s hogy később több ezer család valóban kivándorolt. A csíkiek közül sokan már házaikat is eladták és megitták az árát.

Legöntudatosabbak az udvarhelyszékiek. A jobbágyságbeliek bizalmatlanságán áttör a székely egyenlőség öntudata, mely a szolgaság két évszázadában csak homályosan élhetett. A szabadokkal együtt szemére hányják a nemességnek, hogy tőlük elkülönözte magát, pedig „az előljáróját elvesztő tábor előljáró nélkül vakoskodván, akármilyen nagy erővel bírjon, mindazonáltal egy halomba dől.“ Figyelmeztetik őket, hogy köztük csak „gradus“ különbség van, de jogilag egyenlően nemesek mindannyian, a nemességnek nemzeti, hitbeli kötelessége lett volna, hogy a terheket nyakukról levegye, a jogtalan adózást, mely évi negyvenezer forintra is felment, a kvártélytartást, katonaállítást megszüntesse, mert „keservesebb a törvényeik és kiváltságaik elenyészése haláluknál, ezen kincsüket nem engedhetik, mert ennek ára több, mint nekik mindnyájuknak halála“. A nép szava a pusztába kiált. Bukow tisztán látja a forradalom igazi rugóját, ezért nem is lép fel nagyobb szigorral és majdnem igaza van, mikor a királynőnek azt írja, hogy a székelyek önként vették fel a fegyvert és a nép lázongását tisztviselői önzésének, fondorlatainak s a köztük levő nemességnek tulajdonítja, akik nem akarták, hogy a nép alóluk felszabaduljon. Akik önként vették fel a fegyvert, a nemes emberek és a tisztviselők elleni bosszúból tették s ki is töltötték rajtuk bosszujukat. A Bukow mellé beosztott *Bruckenthal* báró még inkább nem bánta a zürzavart, mert azt várta tőle, egyenesen, hogy a székelyek kiszöknek Moldovába és helyükbe minél több császári katonát lehet telepíteni. A nép azt hiszi, hogy lázongásával végre a saját javát szolgálja, de nem veheti észre, hogy hibáján kívül az egész székelység sorsát ássa alá, mert körülötte embertelenül kegyetlen érdekek harcolnak. A székely nép lába alatt már nincs talaj, minél inkább küzd ősi szabadságáért, annál mélyebben sülyed bele a sötét tragédiába. Érdekét nem ismerheti fel a székelység, mert nincs egységes nemzeti érdeke. Elől saját vezetőivel, hátul ellenségével találja szembe magát. Örök tragédiájának örök kerete ez.

A sorozás közben folyik, a szabad lófő népet erővel kényszeríti mérték alá a székely főnemesekből álló sorozóbizottság, melynek éien sepikőrőspataki gróf *Kálnoki* Antal lovassági parancsnok áll, aki Háromszéken elnyomta a lázongást és egymásután esketi fe a székelyeket. Udvarhelyen báró *Siskovics* rendeletére a nép pártján álló Borsai alkirálybirót néhány társával elfogják, mert maga is megesküdt a nép szövetségkötésekor és a többi székülöket is esküre buzdította. Borsai csak annyit mondott elfogatásakor, hogy lelkiismerete nyugodt, de egyik társa, atyhai *Simon* István Szentersébeten odakiáltotta az összegyűlt népnek: „Hazánk miatt fogtak el, mert soha sem akartam eladni magamat.“ Borsai nemsokára meghalt börtönében, mint némelyek sejtik, erőszakos halállal, a megriasztott Udvarhelyszéken pedig „négy vagy öt székely nemes ember afölött tanácskozott, hogy a székelyek élére állván, Moldovába vezessék ki őket, ahol a vajda sok ezer ember számára földet ígért.“

Legnagyobb baj, hogy a forradalom nem egységes és nem általános, nincs vezéralakja és ebben hordja már most bukásának a csiráját. A falvakban a papok irányítják a népet, de nem egységesen, az egyik szervezi, a másik ellenzi úgy a lázadókat, mint a határőrök közé való beállást. Udvarhelyen a magára hagyott és tájékozatlan nép még most is a tiszttekhez és főnemeseikhez folyamodik, hogy őket „alábbvaló, de nemességben egyenlő gradusban levőket, tudatlanokat ily terhes s majd elviselhetet-

len inségük idején magukra ne hagyják, mint eddig, hanem oltalmazzák az ő kiváltságaikat“. A nép érzi, hogy a nemesség az ő vezéréül és nem ellenségéül van rendelve, de a nemesség nem érzi meg ezt.

1763 végén gyalukuti gr. Lázár János, bethleni gr. *Bethlen* Miklós és ontopai br. *Siskovics* József veszi át új megbizással a sorozás vezetését s most sikerült kieszközölni a királynő határozott rendeletét a határórség felállítására vonatkozólag, mivel eddig csak kívánsága volt Mária Teréziának a terv megvalósítása, a székelyföldi erőszakoskodás pedig csupán a sorozóbizottság tulbuzgóságának a következménye. A patens kihirdetésére a szabad nép mindenütt egyhangulag tiltakozik és most már ragaszkodik ahhoz, amit Bukow maga is kijelentett mult évben Csikszeredán, hogy a királynő csak önkéntes katonaságot kíván és senkit sem akar erőszakkal kényszeríteni. Eddig 500 forint büntetéssel való fenyegetéssel kényszerítették őket a jelentkezésre, de viszont azt ígérték, hogy a nemesektől és királybíróktól függni nem fognak, adót nem fizetnek, külföldön nem kell katonáskodni, de mindez csak ígélet maradt, így inkább készek tovább fizetni az adót, ami ellen eddig harcoltak, de nem katonáskodnak. A nemességnek azonban most már kezében van a rendelet és megbosszulhatja magát a szabad székelységen, amiért az ellenük való lázadást szitották. Gyergyóban a katolikus papság segédkezése mellett minden lófót, darabontot és szabad székelyt összeírnak, az egytelkes nemesekig bezárólag, a főnemesség természetesen mentes. Mire Csikba ért volna a bizottság, a felesiki falvak férfilakosságának nagyrésze, mintegy 1200 ember a Moldova felőli határhegységbe menekült, 1763 karácsonyán, csikorgó téli hidegben, azzal a szándékkal, hogy a kényszerrel végső esetben Moldovába vándorolnak ki. *Siskovics* erre téliidőben kiűzette katonáival a kivonultak zömének falujából, Mádéfalvából „nagy sirás-rivás között“ az otthonmaradt asszonyokat és leánygyermekeket, a fiukat pedig, kiket leginkább szíven visel a nép, fogva tartotta, hogy ezzel visszakényszerítse a férfiakat. Ezt szándékozott tenni a többi falvakkal is, de az volt a válasz, hogy a csikszeredaiak is menekülésre készülnek. A havason, a téli idő dacára is szabadon táborozó székelyek bebiztosították, hogy semmiféle fenyegetésre, „egészen akasztófáig“ nem adják meg magukat s a sorozóbizottság küldönce előtt „a nép átokra fakadt a tisztviselők és nemesek ellen, mint akik e nyomoruság okozói“. A nemességből álló sorozóbizottság jutalmat tűz ki a „bujtogatók“ kiadására (három plébánosra gyanakodtak), a nép pedig segítséget kér a háromszékiektől és udvarhelyiektől. Kászon felől már rég tömegesen húzódott a nép a csiki határhavasok aljába, a bizottság ágyukkal fenyegetőzik, mire a felkelők visszaüzenik, hogy „még az ágyukon is keresztül mennek, nemcsak elébe“. És nemsokára, mikor Háromszékről újabb tömegek érkezésének hírért kapják, az egész csiki csapat, a kiűzött asszonyokkal és gyermekekkel együtt lebecsátkozott Mádéfalvára. Udvarhely és Gyergyó szintén csatlakozásra készül. *Siskovics* báró altábornagy, a bizottság katona tagja attól tart, hogy a közelgő háromszékiek és az előttük levő csikiek közö szorul s hogy a nép győzelmét minden eszközzel megakadályozza, kegyetlen lépésre határozza el magát, amit a bizottság elnöke, Lázár gróf is helyesel. 1764 január 6-án éjszaka három óraker Caratto alezredessel, kinek csapatában császári katonaság, dragonyosok és a Kálnoky ezred magyar huszárai vannak, körülfogatja Mádéfalvát, hol a „lázádok“ örök állítása nélkül békésen alusznak, beléágyuztat s a felijedt, össze-vissza szaladó népet katonáival lekasabolttatja. A nép ellenállást próbált meg s főkép a háromszékiek arra buzdították egymást, nehogy valaki magát megadja, mire a támadók felgyujtják a falut. Ko-

moly ellenállásról szó sem lehetett, a támadó seregben egyetlen ló esett el, s egyedül Nagy huszárhadnagy kapott könnyű sebet a karján.

A székely öidöklést, a *siculicidiumot* a székelyek hajtották végre, értelmi szerzője pedig Siskovics báró volt, ki a bécsi haditanácshoz intézett jelentésében is egyes számban beszél magáról, mint intézkedőről. A társadalmi forradalmat elnyomták és megbosszulták a határőrség érdekében tett gyilkolás ürügye alatt, büntetlenül. Siskovics báró elárulta intézkedésének igazi hátterét, mikor azzal igazolta tettét, hogy a székely nemzetet, hogy egészséges legyen, minden évszázadban egyszer eret kell vágni s ezt az érvágást végezte el ő. Ugy végezte el, mint elődei a megelőző tiz székely forradalom alkalmával, a bajok orvoslása helyett elvágta az ereket.

A székely ellenállás megszűnt a vérkeresztelővé vált vizkereszt nap barbársága után. Mádéfalva üresen maradt, a holttestekkel és a házak üszkeivel. A nép ijedten menekült, a háromszékiek véres fejjel szaladtak még aznap haza Alcsikon keresztül, éppugy az alsó és felső-csikiek is majdnem mind hazatértek és kegyelemért esedeztek. Kegyelmet könnyebb volt kapni, mint igazságot.

A sorozás most már akadály nélkül ment vágbe. A csikiek ezredese a mádéfalvi vérengző, *Caratto* Manó lett. Az első székely ezred számára összeirtak Csik, Gyergyó és Kászon székben 4982 családfőt, majd Háromszéken a másik gyalogezredet és még egy huszárezredet. Besorozták az 1-16 éves fiugyermékeket is, hogy senki ne szabadulhasson. Mindazok a nemesek, akik a nép leverése körül érdemeket szereztek, most századosi, ezredesi és kapitányi rangot kaptak a határőrségben, amelynek tisztjei azonban tulnyomó részben idegenekből állottak. Így indult el a székely nép élete ismét egy évszázadra. Mária Terézia vizsgáló és büntetőbizottságot küldött ki a csiki mozgalom vezetőinek kikutatására és megbüntetésére, aminek az lett a következménye, hogy a nép ismét tömegesen szökött meg és vándorolt ki Moldovába. Amikor Bukovina 1775-ben ausztriai tartomány lett, Hadik András altábornagy ide telepítette át Moldovából az ott lézengő több ezer székely családot, amelyek itt külön székely favakat alapítottak, mint Istensegits, Fogadjisten, Andrásfalva, stb.

A határőrség is megvalósult, Bruckenthal kívánsága is teljesült, minden a legjobban történt. Csak a néppel nem törődött senki. A *SICVLICIDIVM* betűi római számmal 1764-et, a székelygyilkolás évét adják ki, mintha valami mágikus kör zárult volna be itt — és valóban bezárult a székely népi mozgalmak története. A székelység többé nem próbálkozott forradalmakkal, megtört az ereje, megadta magát sorsának. Gyermekkoromban még hallottam, hogy a sirva vigadó székely így adott szót a táncnak: „Hej, Bukov, Bukov, Bukikentál!“. A székely nép tudja, hogy mit sirt ezzel.